-

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ ДАГЕСТАН

ГКУ РД "ЦОДОУ ЗОЖ"

ГКОУ РД "Шавинская СОШ Цумадинского района"

СОГЛАСОВАНО	УТВЕРЖДЕНО
Зам.директора по УВР	директор ГКОУ РД "Шавинская СОШ Цумадинского района"
________________ Гаирбеков Ш.С.	________________ Нуралиева С.С.
Приказ № 31 от «30» авг. 2023 г.	Приказ № 31 от «30» авг. 2023 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета «Родная (аварская) литература»

для обучающихся 3 «а» класса

с. Шава 2023г.

-

Литературияб ц1али Программаялъе баян

Программа х1адур гьабуна байбихьул школалда т1уразаризе х1исабалде росарал х1асилазулги, обществоялда чиясулхьвада-ч1вадиясул къаг1идабазда бухьараб концепциялъулги, Байбихьул школалъул лъай кьеялъул федералияб пачалихъияб стандарталъулги кьуч1алда.

Литературияб ц1али байбихьул школалъул системаялда аслиял предметазул цояб ккола. Гьелъ рахьдал мац1алда ц1алиялъул махщел ва тексталда т1ад х1алт1иялъул бажари лъугьинабула, художествияб литература ц1алиялде интересбижизабула ва лъимералъе рух1ияб ва эстетикияб тарбия кьезе, гьесул г1акълу цебет1езабизе квербакъула. Гьединго литературияб ц1алиялъул курс т1адегIанаб даражаялда лъазабиялъ рес кьола байбихьул классазул цогидал предметаздалъик1ал х1асилал рихьизаризе.

Байбихьул школалъул литературияб ц1алиялъул курс буссун буго гьал хадусел мурадал т1уразариялде:

- бич1ч1ун, бит1ун, чвахун ва пасих1го ц1ализе гъваридго лъазаби; бат1ибат1иял тайпабазул текстазда т1ад х1алт1изе бажаруледухъ, калам цебет1езаби; т1ехьалдехун ва ц1алиялдехун бугеб интерес щулалъизаби; ц1алиялъул даража борхизаби ва, жалго жидедаго ч1ун, асарал ц1алиялъулъги къваригIараб т1ехь т1аса бищиялъулъги х1албихьибук1инаби;
- художествиябгин творчествоялъулаб ва нахъг1унтIиялъулаб пагьмуги, художествиял асарал ц1алулаго, чидае рек1ел асар загьир гьабизе бугеб бажариги цебет1езаби; раг1удехун берцинаб (эстетикияб) балагьи лъугьинаби ва художествияб асар бич1ч1изе бажари;
- художествиял асараздалъун байбихьул классазул ц1алдохъабазул рух1ияб х1албихьи бечелъизаби; рух1ияб асаралъул ва гьудуллъиялъулги, жавабчилъиялъулги, лъик1лъиялъулги, рит1ухълъиялъулги х1акъалъулъ бич1ч1иялкуцай; Дагъистаналъул ва цогидал миллатазул культураялъул адаб-хъатир гьабизе ц1алдохъаби куцай.

-

Байбихьул школалда предмет х1исабалда литературияб ц1алиялъ лъимал ц1ализариялъул гуребги, гьезие тарбия кьеялъулги масъалаби т1урала.

Ц1алдохъабазул ригьалъе хасал, рух1ияб ва эстетикияб рахъалъ бечедал художествиял асараз ц1алдохъабазе к1удиябасар гьабула, гьел асараз квербакъула миллияб ва киналго г1адамазе, ай т1олабго инсаниятальe данде кколеб хасият куцазе.

Литературияб ц1алиялъул дарсазда аслияб куцалъ к1вар кьола ц1ализе бугеб бажари лъугьинабиялде ва лъималазул калам цебет1езабиялде. Ц1алдохъабаз гъваридго лъазабула бич1ч1ун ва пасих1го ц1ализе, жалго жидедаго ч1ун, тексталц1ализе; гьел ругьунлъула т1ехьалъул х1асил бич1ч1изе ва гьелдаса сверухъ бугеб т1абиг1аталъул х1акъалъулъ щвараб лъай г1ат1илъизабиялъе пайда босизе.

Литературияб курс лъазабулаго, ц1алдохъабазул хурхен гьабиялъулаб культураялъул (маданияталъул) даража борхула: гьезул лъугьуна монолог ва диалог гIуцIизеги, жиндирго пикру загьир гьабизеги, бат1и-бат1иял текстазда т1адх1алт1изеги, жалго жидедаго ч1ун, учебникалъул баян кьолеб аппараталдаса пайда босизеги, словаразулъ къвариг1арабинформация балагьизеги бугеб бажари.

Литературияб ц1алиялъул дарсазда ц1алдохъан ругьунлъула бит1ун, гъалат1ал риччач1ого, ц1ализе. Бит1ун, чвахунц1ализе бажарулеб лъимералъе гьоркьоса къот1ич1ого т1ахьал ц1ализе рокьула, гьесда лъала текстал ц1алиялъул ва гьелгун х1алт1иялъул къаг1идаби, гьединго гьесда бажарула ц1аларал асаразул х1асил бичIчIизе, живго жиндаго ч1ун,жиндие къвариг1араб т1ехь т1аса бищизе ва гьелъие къимат кьезе.

Литературияб ц1алиялъул курсалъ ц1алдохъабазул художествиял асарал ц1алиялде интерес бижизабула.

Ц1алдохъаби ругьунлъула поэзиялъулаб раг1ул берцинлъи бич1ч1изе, раг1ул искусствоялъул сипат-сураталъе къимат кьезе.

-

Къокъго абуни, «Литературияб ц1али» абураб предметалъ байбихьул классазда г1емерал, к1вар бугел масъалабит1урала ва гьит1инаб лъимер гьоркьохъеб школалда лъик1 ц1алдезе х1адур гьабула.

Курсалъул г1аммаб характеристика

Ц1алул дарсал гьарула т1оцебесеб классалдаса байбихьун (х1арпал малъулеб заман лъуг1ун хадуб), гьоркьоса къот1ич1ого, ункъабилеб класс лъуг1изег1ан. Ц1ализе ругьун гьарулаго, мугъч1вай гьабула, т1оцебесеб классалда «Азбука» малъулаго, лъималазе щвараб лъаялдеги бажариялдеги.

Ц1алул курс г1уц1ун буго маг1арулазул, г1урусазул ва дагъистаналъул цогидал миллатазул хъвадарухъабазул ва шаг1ирзабазул художествиял асараздасан. Гьединго ц1алул курсалъулъ кьун руго г1елмиялгин нахъг1унт1иялъулал асаралги. Художествиял ва г1елмиялгин нахъг1унт1иялъулал асарал дандекквеялъ квербакъула литературияб искусствожеги гъваридго бич1ч1изе.

Литературияб ц1алиялъул х1асил программаялъулъ гьал хадусел бут1абазде бикьун буго:

1. Каламалъул тайпаби. Каламалъул культура;
2. Тексталда т1ад гьабулеб х1алт1ул тайпаби;
3. Художествияб асаралда т1ад х1алт1и;
4. Ц1ализе кколел асарал. Ц1алиялъул культура.

Т1оцебесеб **«Каламалъул тайпаби. Каламалъул культура»** абураб бут1аялъулъ хъвазе ва ц1ализе, г1енеккизе ва гаргадизе бугеб бажариялде, ай каламалъул киналго тайпаби камиллъиялде к1вар буссинабун буго.

Программаялъ т1алаб гьабулеб буго щибаб ц1алул дарсазда бит1ун, чвахун, бич1ч1ун ва пасих1го ц1алиялъулбажари камил гьабизе. Гьединаб бажари лъугьуна бат1и-бат1иял асарал, гьезул бут1аби гьоркьоса къот1ич1ого ц1алиялдалъун.

Лъабабилеб классалда текстал раг1абиккун рит1ун, рич1ч1ун ва чвахун ц1алула. Ц1алулаго, логикияб ударениелъезе, кколелъуб лъалхъи гьабизе, интонация ц1унизе. Ц1алул хехлъи минуталда жаниб 50–60 раг1уде бахуна.

-

Ц1ализе малъиялда цадахъ программаялъ к1вар буссинабула накъиталъе г1ахьаллъи гьабулев чиясда г1енеккизе, гьесбицараб жоялъул анализ гьабизе, гьелдаса аслияб, к1вар бугеб бат1а бахъизе, гьединго бицараб жо мух1кан гьабизе, суалал кьезе бугеб бажари лъугьинабиялде.

Программаялда кьураб материалалъ квербакъула гаргадизе (ай жиндирго пикру загьир гьабизе, суалал лъезе ва гьезие жавабал кьезе, диалогалъулъ г1ахьаллъизе, монолог г1уц1изе) бугеб бажари цебет1езабизеги. Ц1алдохъаби ругьунлъула жидеда цебе мурад лъезе, бицунеб жоялда хадуб халкквзе, гьелъие къимат кьезе, цогидазухъ сабурго г1енеккизе ва гь.ц. Программаялда к1удияб к1вар кьола хъвазе бугеб бажари цебет1езабиялдеги. Ц1алул дарсазда ц1алдохъаби ругьунлъулажидецаго текстал г1уц1изе, ц1аларал хабариял, сипатиял ва пикриял текстазул кьуч1алда изложениял ва къокъал сочинениял хъвазе.

Программаялъул к1иабилеб бут1аялъулъ ц1алдохъабаз лъай-хъвай гьабула **тексталда т1ад гьабулеб х1алт1ул тайпабазулгун.** Гьел ругьунлъула текст бут1абазде биххизе, гьел бут1абазда ц1арал лъезе, план г1уц1изе, ц1алараб текст къокъго ва т1убанго бицине, тексталъулъ аслияб пикру жидерго раг1абаздалъун загьир гьабизе. Ц1алдохъабаздалъала текстал хабариял, сипатиял ва пикриял рук1ин. Гьезда бажарула тексталъул х1асилги бет1ерги цоцазда рухьизе,ц1алул, г1елмиялгин нахъг1унт1иялъулал ва художествиял текстал рат1арахъизе, гьезул бугеб к1вар бихьизабизе.

Программаялъулъ хасаб бак1 ккола **художествияб асаралда т1ад гьабулеб х1алт1иялъ.** Лъимал ругьунлъула художествиял ва нахъг1унт1иялъулал текстазулъ дунял бихьизабулел къаг1идаби цоцаздаса рат1арахъизе (муг1алимасул кумекалдалъун), художествиял ва г1елмиялгин нахъг1унт1иялъулал текстазул хаслъаби рич1ч1изе, жалго бет1ергьанал текстал г1уц1изе.

Ц1алдохъаби ругьунлъула художествияб асар бич1ч1изе ва гьелъие къимат кьезе, гьеб г1елмиялгин нахъг1унт1иялъулал асараздаса бат1абахъизе. Гьезда лъала художествиял асаразул хаслъаби.

Программаялда кьураб материалалда рекъон лъималаз чара гьеч1ого гьабизе ккола художествиял асаразул г1адатиябанализ: цин ц1алдохъабаз текст т1убанго лъазабула, цинги гьеб ц1алула ва гьелъул анализ гьабула, хадуб,

-

художествиябгин эстетикияб къиматги кьун, байбихьи ва ахир, загьир гьабураб аслияб пикру тесталъул х1асилалда ва ц1аралда дандеги ккун, ц1идасан гьеб тексталде к1вар буссинабула.

Художествиял асаразул анализ гьабулаго, ц1алдохъабаз лъугьабахъиназул тартиб ч1езабула, героязулгун ва гьез гьарурал ишазулгун лъайхъвай гьабула, жидергоги авторасулги герояздехун бугеб балагьи рагьула, ц1алараб жоялъуласлияб пикру загьир гьабула. Гьединаб анализалъ квербакъула моралиябгин рух1ияб бечелъи (ай гьудуллъи, адабх1урмат, лъик1лъи ва т1алаб-агъаз гьаби щиб кколебали) бич1ч1изе.

Программаялъулъ бугеб материалалъ сверухъ т1абиг1аталдаги х1айваназул хьвада-ч1вадиялдаги хадуб халкквеялда бухьараб бажариги цебет1езабула.

«Ц1ализе кколел асарал. Ц1алиялъул культура» абураб бут1аялъулъ рихьизарун руго бат1и-бат1иял темаби ва гьезда т1асан ц1ализе кколел асарал. Ц1алдохъабаз ц1ализе кколел асаразда гъорлъе уна аваразул ва цогидал миллатазулраг1ул устарзабаз хъварал, лъималазул г1умруялде г1агарал, г1исинал, художествиял ва г1елмиялгин нахъг1унт1иялъулал асарал. Программаялда рекъон лъималазда лъазе ккола литератураялъул киналго аслиял жанрал: маргьаби, куч1дул, харбал, абиял, кицаби, бицанк1аби, драмаялъулал асарал ва гь.ц.

Гьаниб кьураб тематика байбихьул школалъул г1елалъул лъималазде г1агараб буго. Тематикаялъул х1асилалъ сверухъбугеб дунялалдехун интерес бижизабула, лъималазул к1вар буссинабула жидерго г1ел бащадаздехун ва ц1ик1к1араздехун, т1абиг1аталдехун, тарихалдехун, нилъер ват1аналъул культураялдехун бугеб гьоркьоблъиялде, гьединго тематикаялъ рес кьола бат1и-бат1иял авторaз цого цо тематикаялда т1аса хъварал асарал дандекквезе. Ц1ализекьураб тематикаялъ лъимералъул сверухъ дунял бич1ч1изе бугеб интерес г1ат1илъизабула, ц1ализе бугеб махщел ц1ик1к1инабула ва ц1алиялъул культура лъугьинабула. Гьелда т1адеги, ц1ализе кьурал асараз к1удияб кумек гьабула лъималазе рух1иябгин эстетикияб тарбия кьезе.

Курс лъуг1ун хадуб кьолел х1асилал Напсиял х1асилал

1. Жиндирго Ват1аналде, Россиялъул ва Дагъистаналъул миллатазде ва гьезул тарихалде к1удияб рокьи бижизаби.

-

2. Цогидал миллатазул маданияталдехун ва гьезул тарихалдехун, гьединго бат1ияб пикруялдехун ц1уна-къараб балагьи бижизаби.
3. Ц1алиялдехун лъимералъул интерес бижизаби.
4. Жинца гьарурал ишазул жавабчилъиги жибго жиндаго ч1араб, цогиялда бухьинч1еб хасиятги цебет1езаби.
5. Эстетикияб бич1ч1и лъугьинаби.
6. Цогидал г1адамазе кумекалъе х1адурав, ният лъик1ав, х1алхъублъи гьеч1ев, г1адамазе лъик1лъи гьабулев инсан вахъинави.
7. Лъиданиги цадахъ х1алт1изеги щулияб гьоркьоблъи гьабизеги бугеб бажари цебет1езаби, т1адк1алъай бугеб, даг1бадулаб ах1вал-х1алалдаса ворч1изе нух батиялъул бажари цебет1езаби.
8. Творческияб х1алт1уде гъира ккезаби, ай творческияб къаг1идаялъ х1алт1изе бугеб бажари цебет1езаби.

Метапредметиял х1асилал

1. Бат1и-бат1иял жанразул ва тайпабазул текстал бич1ч1ун цIализе ругьунлъи, текстал к1алзул ва хъвавул формаялда г1уц1изе лъай.
2. Сверухъ т1абиг1аталда нахъг1унт1изеги цогидазулгун бухьен гьабизеги каламалдаса пайда боси.
3. Накъиталъе г1ахьаллъи гьабулев чиясухъ г1енеккизеги, диалогалъулъ г1ахьаллъизеги, бат1и-бат1иял пикраби рук1иналъе мук1урлъизеги, жиндирго пикру загьир гьабизеги, гьелъие далил бачинеги разилъи.
4. Предметал дандекквезе, гьезул анализ ва синтез гьабизе, гьел г1аммлъизаризе, т1елазде рикьизе ва цоцада релълъинаризе лъай.
5. Предметазул ва предметазда гьоркьор ругел бич1ч1иял лъай (цоцазулгун гьоркьоблъи, маданият, творчество, т1ехь, асаралъул х1асил, художествияб текст ва гь. ц.); гуманитариял (ай инсанасул, гьесул культураялъул, тарихалъул бицунел) ва эстетикиял (ай искусствоялда, дунялалда ва г1адамазул г1умруялда жаниб берцинлъиялъул, гьайбатлъиялъул х1акъалъулъ бицунел) предметазда гьоркьор ругел бухьенал рич1ч1и.

-

6. Ц1алиялда цере лъурал мурадал ва масъалаби рич1ч1изе ва гьел т1уразаризе лъай.
7. Цебе лъураб масъалаялда рекъон ц1алиялда хурхарал х1алт1аби планалда росизе, гьезда хадуб хелкквезе ва гьезие къимат кьезе бугеб бажари лъугьинаби.
8. ЦIалулъ жиндирго лъик1ал яги квешал х1асилал рихьизе бугеб бажари лъугьинаби.
9. Цебе лъураб мурад т1убаялъе г1оло цадахъ х1алт1изе бажари.

Предметиял х1асилал

1. Литература т1олабго дунялалъулаб ва миллияб культура г1адин бич1ч1и, гьелъ рух1ияб бечелъи ва г1адатал ц1унулеллъи лъай.
2. Т1ехь культурияб бечелъи бук1ин бич1ч1и.
3. Раг1ул искусство г1адин художествиял асараздехун бербалагьи бук1инаби.
4. Маг1арулазул ва Россиялъул цогидал миллатазул литератураялъул рух1ияб бечелъи бич1ч1и.
5. Инсан цевет1езавиялъе литератураялъул бугеб к1вар бич1ч1и; Ват1аналъул ва гьелъул халкъалъул, сверухъ т1абиг1аталъул, культураялъул, лъик1лъи-квешлъиялъул, гьудул-гьалмагълъиялъул, рит1ухълъиялъул х1акъалъулъ бич1ч1и лъугьинаби; гьоркьоса къот1ич1ого ц1алдезе кколеблъи бич1ч1и.
6. Ц1алиялъул бугеб к1вар бич1ч1и; ц1алиялъул бат1и-бат1иял тайпабаздаса пайда боси (лъай-хъвай гьабиялъул, аслияб жо балагьиялъул, т1асабищул, лъазабиялъул); героязул хьвада-ч1вадиялъе кьураб къимат х1ужжабаздалъун кьуч1аб бук1ин бихьизабизеги, гьоркьоб лъураб жоялда т1аса жиндирго пикру загьир гьабизеги, текстазул бат1и-бат1иял тайпаби рич1ч1изеги, гьезие къимат кьезеги бажари.
7. Жиндие къвариг1араб литература, живго жиндаго ч1ун, цогидазул кумек гьеч1ого, т1аса бищизеги цебе бук1аралдаса ц1ик1к1араб информация бич1ч1изе ва щвезе баян кьолел т1ахьал (источникал) х1алт1изаризеги бажари.

-

8. Бат1и-бат1иял текстазул анализ гьабизе, ай г1иллаялъулабгин ц1ехрехалъул бухьен ч1езабизеги, асаралъул аслияб пикру загьир гьабизеги, текст бут1абазде биххизеги, гьел бут1абазда ц1арал лъезеги, г1адатаб план г1уц1изеги, асаралъул загьирлъи, пасих1лъи бихьизабулел алатал ратизеги, текст жиндирго раг1абаздалъун ц1идасан ц1ализегибажари.
9. Бат1и-бат1иял текстазда т1ад х1алт1изеги, ц1алул ва художествиял, г1елмиялгин нахъг1унт1иялъулал текстазул хаслъаби рихьизаризеги бажари; художествиябгин творчествияб пагьму цебет1езаби; художествиял асаразда, суратазда т1асан яги жиндирго х1албихьиялъул х1акъалъулъ живго бет1ергьанаб текст г1уц1изе бажари.

Курсалъул материал Каламалда ва ц1алиялда сверухъ гьарулел х1алт1абазул тайпаби Г1енеккун (г1инт1амун) раг1араб жо бич1ч1изе бажари (аудирование)

Г1инда раг1араб цогидазул калам бич1ч1и. Цогидас ц1алулеб асар г1енеккун дандрекъон кколеб х1алалъ бич1ч1и. Г1енеккун раг1араб асаралда т1аса лъурал суалазе жавабал кьезе бажари, лъугьа-бахъиналъул тартиб ч1езаби, раг1араб каламалъул мурад бич1ч1и, г1енеккун раг1арал г1елмиялгин нахъг1унт1иялъулал ва художествиял асаразда т1аса суалал лъезе бажари.

Авторасул стилалъул хаслъиялдаги каламалъул пасих1лъиялдаги хадуб халкквезе бугеб бажари цебет1езаби. **Ц1али Раг1изабун ц1али.** Раг1абазулъ слогал ва х1арпал гьоркьор риччач1ого ва гьел ругеб бак1 хисич1ого, раг1аби, предложениял ва текстал бич1ч1ун, бит1ун ц1али. Слогалккун ц1алиялдаса байбихьун дагь-дагьккун бич1ч1ун, бит1ун т1уранго раг1аби ва раг1абазул дандраял ц1али; классалдаса классалде, т1убараб текст бич1ч1уледухъ, ц1алиялъул хехлъи ц1ик1к1инаби. К1удияб гуреб, гьит1инаб текст пасих1го ц1али: ц1алулаго бит1ун абиялъул ва интонациялъулнормаби ц1уни; ц1алиялъул мурад бич1ч1и, ц1алулев чиясул ц1алараб асаралдехун бугеб гьоркьоблъи бихьизабизе бажариледухъ, интонациялдаса ва цоцазулгун бухьен гьабизе цере лъурал мурадазда ва масъалабазда рекъон х1инцлъизабун (хьадарлъизабун) яги хехлъизабун ц1алиялъул темпалдаса пайда боси. Интонацияги ц1унун, бат1ибат1иял тайпаялъул предложениял ц1али. Бат1и-бат1иял текстазул маг1наялъулал хаслъаби рич1ч1и ва

-
интонациялъул кумекалдалъун гьел рихьизари. К1удияб гьеч1еб текст живго жиндаго ч1ун пасих1го ц1ализе бажари (ц1алулаго данде кколеб гьаракь-бакъан ва хехлъи (темп) т1асабищизе, логикияб ударение бит1ун лъезе, лъалхъи гьабизе).

Сасун ц1али. Жанраялъул ва к1одолъи-гьит1инлъиялъул рахъалъ рич1ч1изе бигьаял асарал раг1изабун ц1алиялдасадагь-дагьккун сасун ц1алиялде рач1ин. Ц1алараб текстaлъул маг1на бич1ч1и. Ц1алиялъул тайпа ч1езаби: лъазабиялъул,лъай-хъвай гьабиялъул ва т1асабищиялъул; текстaлъулъ къвариг1араб информация балагьи, гьелъул хаслъаби рич1ч1и.

Бат1и-бат1иял текстазда т1ад х1алт1и III класс

Малъарал асаразул, лъугьа-бахъиназул тартиб ч1езаби. Жидецаго текст маг1наял бут1абазде бихxи, муг1алимасул кумекалдалъун гьезулъ ц1ик1к1ун кIвар бугеб бак1 балагьи. Т1убанго текстaлъул ва гьелъул щибаб бут1аялъул аслиябпикру загьир гьаби, гьезда ц1ар лъей.

Муг1алимасул кумекалдалъун малъарал (ц1аларал) асаразул план г1уц1и. Планалда рекъон мух1канго, гьоркьоса бищун, къокъго яги г1ат1идго, х1асил бицин. Хабариял, сипатиял ва пикруял текстал г1уц1и ва каламалъулъ гьездасапайда босизе бажари.

Гара-ч1вариялъулъ г1ахьаллъи: лъурал суалазе жавабал кьезе, цо ч1ванкъот1араб темаялда т1аса к1алъазе, гьалмагъзабазул к1алъаялъухъ г1енеккизе бажари.

Жидеца ц1алулеб текстaлда жаниса рич1ч1уларел раг1аби ва предложениял рат1арахъи, гьезул маг1на муг1алимасдац1ехей.

Диафильм х1исабалда малъараб (ц1алараб) текстaлъулъ кколел лъугьабахъиназул тартибалда суратал цереч1езари.

Жидерго халкквеялъул, ц1алдохъабазул г1умруялъул х1акъалъулъ хабар бицин.

Хабар бицунаго, синонимаздаса, сипатиял раг1абаздаса ва предложенияздаса пайда боси.

Героязул, т1абиг1аталъул, лъугьа-бахъиназул сипат-сурат бихьизаби, авторас х1алт1изарулел раг1аби ва предложениял текстaлъулъ жидецаго рати.

-

Муг1алимасул кумекалдалъун малъарал асаразулъ лъугьа-бахъиназе ва героязул ишазе бит1араб къимат кьей.

Каламалъул гьаркьилаб культура камиллъизаби, литературияб къаг1идаялда рекъон раг1аби аби.

Халкъиял асараздаса литературиял асарал рат1а гьари.

Библиографияб культура

Т1ехь искусствоялъулаб хасаб тайпа. Т1ехь – лъаялъул иццц. Ц1алул, художествиял ва къариг1арал баянал кьолел (справкаялъулал) т1ахьал. Т1ехьалъул бут1аби: т1ехьалъул х1асил яги т1ехьалъул бут1рул, титулалъулаб гьумер, аннотация, суратал.

Живго жиндаго ч1ун аннотация хъвазе бажари.

Т1ахьазул тайпаби: художествиял асаразул т1ехь, т1ехь мажмуг1, данде гьарурал асаразул т1ехь, цо ккураб заманалдабахъараб басма, баян кьолел т1ахьал (справочник, ай сундулниги х1акъалъулъ къокъаб ва дурусаб баян босизе рес бугебт1ехь, словарал, энциклопедиял, ай, къокъ гьабун, г1емерал г1елмабазул баян кьолел т1ахьал).

Библиотекаялдаса жидее къвариг1арал т1ахьал росизе лъай. Лъималазул г1умруялде дандекколел словараздаса вадурусаб баян босизе рес бугеб литератураялдаса пайда боси.

Художествияб асаралда т1ад х1алт1и

Художествияб тексталъул хаслъаби, ай гьелъул цогидазда релълъинч1ел пасих1ал, рек1елъе ртулел мац1алъул алатал рихьизари (муг1алимасул кумекалдалъун). Асаралъул х1асилги гьелъул ц1арги дандрекъон кколеллъи бич1ч1и. Ц1алараб асаралъул х1асил рух1иябгин эстетикияб бук1ин бич1ч1и, героязул хьвада-ч1вади рит1ухъ гьабулеб г1илла бачинеги гьезул ишазе къимат кьезеги бажари.

Пасих1ал, рек1елъе ртулел мац1алъул алатаздаса (синонимаздаса, антонимаздаса, дандекквеяздаса, эпитетаздаса) пайдаги босун, живго жиндаго чIун, текст ц1и гьабун бицин. Кьураб тексталъе хасаб лексикаялдаса пайдаги босун, гьебтексталъул к1вар бугеб ва жибго жиндаго ч1араб г1адаб цо лъугьа-бахъин ц1и гьабун бицин (муг1алимасул кумекалдалъун). Т1ахьазул текстазе сuratаздалъун баян кьей.

-

Асаралъул героясе характеристика кьей (гъесул сипат-сурат, хасаб т1абг1, хасият-гIамал, калам ва гьес гьарулел ишал рихьизари). Лъугьа-бахъиналъе ва героясе характеристика кьолел раг1аби ва предложениял тесталъулъ рати.

Художествияб асаралъул героясул ишалъул анализ гьабизе ва гьеб иш рит1ухъ гьабизе г1илла бачине бажари. Героязулишал цоцазда дандекквей. Героялдехун авторасул бугеб бербалагьи т1атинаби.

Художествиял асарал жиндирго раг1абаздалъун рициналъул къаг1идаби лъай (дурусго бицин, гьоркьоса бищунбицин ва къокъго бицин).

Мух1канго, дурусго текст бицин (текст бут1абазде биххи, щибаб бут1аялъул ва т1убараб тексталъул аслияб пикрузагьир гьаби, щибаб бут1аялъе ва т1убараб тексталъе ц1арал кьей): тексталъул кесекалъул аслияб пикру загьир гьаби,к1вар бугел яги аслиял раг1аби рихьизари, ц1арал лъей; план г1уц1и ва гьелда рекъон т1убанго текст мух1канго жиндирго раг1абаздалъун бицин.

Кьураб асаралъул кесек гьоркьоса бищун бицин: асаралъул героясе характеристика кьей (тексталъулъ героясул х1акъалъулъ хабар г1уц1изе рес кьолел раг1аби ва предложениял т1аса рищи), иш лъугьараб бак1алъул х1акъалъулъ бицин (тексталъулъ иш лъугьараб бак1алъул х1акъалъулъ бицине рес кьолел раг1аби ва предложениял т1асарищи).

Бат1и-бат1иял асараздаса цоцада дандекколел героязул сипат-суратал, гьезул ишал ва гьез г1ахьаллъи гьабулел лъугьабахъинал дандекквезе.

Шиг1риял асарал ц1алулаго, г1исинал лъугьа-бахъинал, ишазул т1олалго рахъал рихьизе бугеб гьунар цебет1езаби.

Лъугьа-бахъиназул ва сюжеталъул ин цебеккунго бич1ч1иялъул бажари цебет1езаби.

Ц1алул, г1елмиялгин г1адатал х1асил бугел ва цогидалги текстазда т1ад х1алт1и

Асаралъул ц1ар ва гьеб ц1ар асаралъул х1асилалда дандрекъон кколеблъи бич1ч1и. Ц1алул, г1елмиялгин г1адатал х1асил бугел текстазул хаслъаби, мух1кан гьарун, ч1езари. Бат1и-бат1иял тайпабазул текстазул анализ гьабиялъул г1адатиял къаг1идабазулгун лъай-хъвай гьаби: тексталъул аслияб пикру загьир гьаби, г1иллаябгин х1асилалъул бухьенч1езаби (г1илла гьеч1еб х1асил бук1унаро). Текст бут1абазде биххи. Гьел бут1абазул темаби баян гьари. К1вар бугел

-

яги аслиял раг1аби ралагьи. Текст ц1идасан бициналъул алгоритм г1уц1и. Схемаялда, моделалда, к1вар бугел, аслиял раг1абазда мугъги ч1ван, текст ц1идасан бицин. Текст г1ат1идго, ай дурусго бицин. Текст къокъго бицин (ай тексталъул х1асилалъулъ аслияб, к1вар бугеб жо бихьизаби). Справкаялъулаб (бат1и-бат1ияб жоялъул баян кьолеб) материалалда, г1амлъизабулел суалазда ва ц1алул т1адкъаязда т1ад х1алт1изе бажари.

Гаргадизе, к1алъазе бажари (каламалъул культура)

Диалог каламалъул тайпабазул цояб кколеблъи бич1ч1и. Диалогалъул хаслъи: лъурал суалал рич1ч1изеги, гьезиежавабал кьезеги, тексталда т1аса жинцаго суалал кьезеги, хабар-к1алалда вугев чиясул каламалъухъ, гьеб калам гьоркьоса къот1ич1ого, к1вар кьун г1енеккизеги, гьоркьоб лъураб асаралда т1аса х1еренго жиндир пикру загьир гьабизеги бажари.

Каламалъул низам ц1уни. К1алзул гьунаралъул халкъиял асаразул кьуч1алда иш гьабиялъул, г1адамазда гъорлъ вук1иналъул низамалъулгун яги къаг1идаялъулгун лъай-хъвай гьаби.

Раг1иялда т1ад х1алт1и (раг1ул бит1араб ва хъвалсараб маг1наги гьелъул г1емер маг1наги бук1ин лъай), активиял раг1абазул нахърател дагьабги ц1убазаби.

Монолог каламалъул тайпабазул цояб кколеблъи бич1ч1и. Лъурал суалазда яги кьураб темаялда т1асан к1удияб гьеч1еб калам г1уц1изеги ва гьелъул аслияб пикру загьир гьабизеги бажари. ЦIалараб ялъуни раг1араб жоялъул х1асилбицин.

Жинца бицунеб пикруялъул план г1уц1и. Жинца бицунеб жоялъул мурадалда рекъон к1алъаялъул къаг1идаби т1асарищи. Суратазда ва ц1алараб яги кьураб темаялда т1асан к1алзул формаялда къокъаб хабар г1уц1и.

Хъвадари (хъвавул каламалъул культура)

Хъвавул каламалъул нормаби ц1уни: х1асил ц1аралда рекъонккезаби (гьелъулъ героязул г1амал-хасият, иш лъугьараб бак1 ва тема бихьизаби). Хъвавул каламалъулъ пасих1ал, рек1елъе рортулел мац1алъул алатал (синонимал,антонимал, дандекквеял) хIалт1изари. Хъвавул текст дурус гьаби.

Кьураб темаялдаги, ц1аларал асараздаги т1асан гьитIиналго сочинениял хъвай.

-

Ц1ализе кколел асарал

Маг1арулазул ва цогидал миллатазул раг1ул устарзабаз хъварал, лъималазул г1умруялде г1агарал, г1исинал, художествиял ва г1елмиялгин нахъг1унт1иялъулал асарал.

Ц1ализе кколел асаразул жанрал: маг1арулазул ва цогидал миллатазул халкъиял маргъаби, куч1дул, харбал, абиял,кицаби, бицанк1аби, абундачал, драмаялъулал асарал ва гь.ц.

Тематикаялъ гъорлъе рачуна лъаг1алил 4 заманалъул, Ват1аналъул, гьелъул тарихалъул ва т1абиг1аталъул, нилъер х1айваназул ва х1анч1азул, лъик1лъиялъул, рит1ухълъиялъул, вацлъиялъул ва гьудуллъиялъул, г1адамазул лъик1абги квешабги хьвада-ч1вадиялъул, ях1-намусалъул х1акъалъулъ, гьединго эркенаб зах1маталъул, лъималазул г1умруялъулва сахаватал ишазул, ракълие ва эркенлъиялъе г1оло къеркьолел бах1арзазул х1акъалъулъ бицунел асарал.

Ц1алул курсалъулъ темабазул къадар 3 класс Рии

Риидалил т1абиг1ат цебеч1езабулел Дагъистаналъул раг1ул устарзабазулги халкъиял асараздасаги къокъал куч1дулва харбал.

Риидал лъимал х1алт1араб, гьез х1ухьбахъи гьабураб куцалъул х1акъалъулъ харбал, куч1дул, гара-ч1вариял.

Т1абиг1ат ц1уни – Ват1ан ц1уни

Маг1арулазул хъвадарухъабазул г1агараб Ват1аналъул сипат-сурат цебе ч1езабулел асарал.

Т1абиг1ат цIунизе ккей загьир гьабулел асарал.

Т1абиг1аталда кколел хиса-басиял.

Т1абиг1ат ц1униялъул х1акъалъулъ халкъиял асарал: кицаби, маргъаби, бицанк1аби.

-

Меседилаб хасалихълъи

Меседилаб хасалихълъиялъул сипат-сурат, берцинлъи, бечелъи цебеч1езабулел асарал. Хасалихъе гьарулел х1алт1аби. Хасалихълъиялъул х1акъалъулъ халкъиял асарал. Хасалихъе рукъалъул ва г1алхул х1айванал. Т1абиг1аталда кколел хиса-басиял.

Лъималазул г1умру ва гьезул ишал

Лъималазул г1умруялъул ва ишазул х1акъалъулъ харбал.

Г1адамазе, Ват1аналъе пайдаяллъун рук1ине ккеялъул бицунел асарал. Лъималазе рекъел бокьула.

Лъималазул миллияб гьудуллъи. Киналго лъимал вацал ва яцал ккола.

Ц1орораб хасел

Хасалил т1абиг1аталъул х1акъалъулъ харбал, куч1дул, кицаби, маргьаби. Хасало лъималазул расандаби.

Халкъалъул к1алзул гьунаралъул асараздасан

3 абилеб классалъул ц1алдохъабазе мустах1икъал халкъиял маргьаби, харбал, куч1дул, кицаби, биценк1аби.

Рекъел ва гьудуллъи

Ракълилаб г1умруялъул ва гьудуллъиялъул берцинлъи, гьайбатлъи беццун хъварал куч1дул ва харбал.Ракълие г1оло къеркьей. **Рохалилаб их**

Ихдалил т1абиг1аталъул, гьелъул берцинлъиялъул, ихдалил х1алт1абазул х1акъалъулъ харбал, куч1дул, маргьаби,кицаби, абиял.

Ихдалил т1абиг1аталда кколеб хиса-басиязул х1акъалъулъ гара-чIвари.

-

Ихдалил байрамал (8 Март, 9 Май).

Эркенаб захIмат

Зах1маталъул церехъабазул х1акъалъулъ куч1дул. Зах1маталъул баракат. ЗахIмат ккола рохелги, бечелъиги, талих1ги. Зах1маталда хурхарал кицаби, абиял.

Ч1ах1ияз ва лъималаз гьарулел х1алт1абазул х1акъалъулъ гара-чIвариял. Маг1арулазул устарзабазул х1акъалъулъхарбал.

Ват1ан ч1ух1арал бах1арзал

Ват1аналъе г1оло рух1 кьурал бах1арзазул гьунарал, г1аданлъи, лебаллъи, намус-бац1ц1алъи загьир гьабулелкъокъал харбал, куч1дул, маргьаби, биценал, кицаби.

Г1алимзабазул, г1акъилзабазул хьвада-ч1вадиялъул бицунел асарал.

Класс тун къват1исеб ц1али

Ц1ализе кколеб материал. Ц1ализе х1исаб гьабурал художествиял т1ахьал рукIине бегьула 1–100 гьумералдаса т1аде инч1ел. Лъик1аланго пайда босула «Лачен» журналалдаса.

Ц1алул тематика. Классалда ц1ализе ругел асаразул тематикаялде балагьун, живго муг1алимас ч1езарула ц1ализе мустах1икъал асарал.

Т1ехьалъулгун гьабулеб х1алт1и. Лъималазда лъазе ва бажаризе ккола:

- Т1ехьалъул бутIаби рихьизаризе;
- т1ехьалъулги авторасулги ц1арал ругеб т1оцебесеб гьумер, бут1рул, цебераг1и, цадахълъел;

-

- темаялда хурхараб тIехь т1аса бищизе, гьелъие бит1араб къимат кьезе;
- лъаг1алил т1оцебесеб бащалъиялда анкьида жаниб 2–3 гьумералде, лъаг1алил к1иабилеб бащалъиялда 10–15 гьумералде рахарал асарал ц1ализе; муг1алимасул суалазде мугъги ч1ван, ц1алараб жоялъул х1асил цебеч1езабизе.

ТЕМАТИКИЯБ ПЛАН

3 КЛАСС (34 саг1ат, анкьида жаниб 1 саг1ат)

№	Дарсил тема	Темаялъе баян	Саг1ат	Бихьизабураб къо		Рокъобе х1алт1и
				Программияб къо	Х1ужжаялъул къо	
1.	Маг1арулазул Ват1ан. Бокьула раг1изе маг1арул калам.	Маг1арул Ват1аналъул ва маг1арул каламалъул х1акъалъулъ кучIдул. Автор, цо лъидехунниги сундехунниги авторасул бугеб бербалагьи. К1вар бугел предложениязул магIна баян гьаби. Кеч1 рек1ехъе лъазаби.	1			Гьум. 3-5 «Маг1арулазул Ват1ан» рек1ехъе лъазабизе.

-

2.	Рии. Рии рак1алде щвей. Чвахун ц1ад. Риидал муг1рузда. Риидал маг1арул росулъ.	Риидалил т1абиг1ат цебеч1езабулел Дагъистаналъул раг1ул устарзабазулги халкъиял асараздасаги къокъал куч1дул ва харбал. Риидал лъимал х1алт1араб, гьез х1ухьбахъи гьабураб куцалъул х1акъалъулъ харбал, куч1дул, гарач1вариял.	1			Гьум. 6-11 «Чвахунц1ад» рек1ехъе лъазабизе. Хабаразул къокъал х1асилалрицине лъазабизе.
3.	Лъар щвей. Ц1ад. Нуралъул к1амури.	Текст мух1канго жиндирго раг1абаздалъун бицин. Асаралъул героясе характеристика кьей. Текст бут1абазде бихххи ва гьезие ц1арал кьей. Щвараб лъаялъе къимат лъей.	1			Гьум. 12-18 Хабаразул къокъал х1асилал рицине лъазабизе.
4.	Г1ухьбузул ц1адухъ. Мокъокъил т1анч1и. муг1рузда сордо.	Асаралъул героясе характеристика кьей. Текст мух1канго жиндирго раг1абаздалъун бицин.	1			Гьум.19-25 Хабаразул къокъал х1асилал рицине лъазабизе. Кеч1 пасих1го ц1ализе лъазабизе.
5.	Дагъистаналъул т1абиг1ат. Дагъистаналда. Т1абиг1ат ва нилъ. Чаргъадил т1инч1алъе гьабураб кумек.	Темаялда лъураб ц1аралъулгун лъайхъвай гьаби. Темаялъулъ кьураб материал кинаб бук1ине кколебали цебеккунго бицин. Маг1арулазул хъвадарухъабазул гIагараб Ват1аналъул сипат-сурат цебе ч1езабулел асарал. Т1абиг1ат ц1унизе ккей загьир гьабулел асарал. Щвараб лъаялъе къимат лъей.	1			Гьум. 27-31 Куч1дул пасих1го ц1ализе лъазаризе.

-

6.	Х1анч1и нилъер гьудулзаби руго. Хириял х1анч1и. Гъарц1и.	Т1абиг1аталда кколел хисабасиял. Т1абиг1ат ц1унияльул х1акъалъулъ халкъиял асарал: кицаби, маргьаби, бицанк1аби. Текст пасих1го цIали. Асаразул жанрал. Асаразул аслияб маг1на.	1			Гьум. 32-35 Хабаразул къокъал х1асилал рицине лъазабизе. Кеч1 пасих1го ц1ализе лъазабизе.
7.	Чиги чинаридул гъвет1ги. Росулъ бижараб кеч1.	Меседилаб хасалихълъияльул сипатсурат, берцинлъи, бечелъи цебеч1езабулел асарал. . Художествияб тексталъул кьуч1алда хабар г1уц1и. Хасалихъе гьарулел х1алт1аби.	1			Гьум. 36-38 Хабаралъул къокъаб х1асил бицине лъазабизе. Кеч1 пасих1го ц1ализе лъазабизе.
8.	Хасалихълъи. Херасул гъвет1. Хасалихъе росулъ. Хасалихълъи	Меседилаб хасалихълъияльул сипатсурат, берцинлъи, бечелъи цебеч1езабулел асарал. Хасалихъе гьарулел х1алт1аби.	1			Гьум. 40-45 Хабаразул къокъал х1асилал рицине лъазабизе. Кеч1 пасих1го ц1ализе лъазабизе.
9.	Огь, дир ккараб гъалат1. Хасалихълъи.	Хасалихълъияльул т1абиг1аталъул суратал. Т1абиг1аталда кколел хисабасиял. Хасалихъе гьарулел х1алт1аби. Щвараб лъаялъе къимат лъей.	1			Гьум. 45-49 Хабаралъул къокъаб х1асил бицине лъазабизе. Кеч1 пасих1го ц1ализе лъазабизе.

-

10.	Х1алухъен. Росулъ. Рохь. Хасалихъе къаси мех.	Хасалихълъиялъул х1акъалъулъ асарал. Хасалихъе гьарулел х1алт1аби. Т1абиг1аталда кколел хисабасиял. Г1елмуябгин нахъг1унт1иялъулаб текст. Щвараб лъаялъе къимат лъей.	1			Гъум 49-54 Хабаразул къокъал х1асилал рицине лъазабизе. Куч1дул пасих1го ц1ализе лъазаризе.
11.	К1ух1алав. Хасалихълъи. Ч1ух1араб гагу.	Художествияб пасих1лъи бихьизаби. Меседилаб хасалихълъиялъул сипатсурат, берцинлъи, бечелъи цебеч1езабулел асарал. Щвараб лъаялъе къимат лъей.	1			Гъум. 55-61 Хабаразул къокъал х1асилал рицине лъазабизе.
12.	Т1амах. Гьит1инав бах1арчи. Г1андадерил х1орихъ.	Художествияб пасих1лъи бихьизаби. Г1елмуябгин нахъг1унт1иялъулаб текст. Щвараб лъаялъе къимат лъей.	1			Гъум. 62-66 Куч1дул пасих1го ц1ализе лъазаризе. Хабаралъул къокъаб х1асил бицине лъазабизе.
13.	Ракъи. Бокьула мун дие, муг1рузул т1алъи. К1иго кеч1.	Художествияб тексталъул кьуч1алда хабар г1уц1и. Щвараб лъаялъе къимат лъей.	1			Гъум. 67-76 Хабаразул къокъал х1асилал рицине лъазабизе. Кеч1 рек1ехъе лъазабизе.

-

14.	Гъвет1. К1одол гъалат1. Царал х1алихьалъи.	Хасалихълъиялъул т1абиг1аталъул суратал. Т1абиг1аталда кколел хисабасиял. Хасалихъе гьарулел х1алт1аби. Щвараб лъаялъе къимат лъей.	1			Гьум. 76-82 Хабаразул къокъал х1асилал рицине лъазабизе. Кеч1 рек1ехъе лъазабизе.
15.	Иргаби. Г1анк1. Маг1арухъ хасалихълъи.	Хасалихълъиялъул т1абиг1аталъул суратал. Т1абиг1аталда кколел хисабасиял. Хасалихъе рукъалъул ва г1алхул х1айванал. Художествияб текстальул кьуч1алда хабар г1уц1и.				Гьум. 83-87 Куч1дул пасих1го ц1ализе лъазаризе. Хабаралъул къокъаб х1асил бицине лъазабизе.
16.	Баркала. Гьудуллъи. Ц1алдохъабазде Ц1адаса Х1амзатил хит1аб. К1иго гьудул.	Лъималазул г1умруялъул ва ишазул х1акъалъулъ харбал. Г1адамазе, ВатIаналъе пайдаяллъун рук1ине ккеялъул бицунел асарал. Лъималазул миллияб гьудуллъи. Киналго лъимал вацал ва яцал ккола.	1			Гьум. 89-95 Хабаразул къокъал х1асилал рицине лъазабизе.
17.	Гьудуллъи. Марям кант1арай куц. Мурад ва гьесул гьудулзаби.	Лъималазул г1умруялъул ва ишазул х1акъалъулъ асарал. Лъималазул миллияб гьудуллъи. Лъималазе рекъел бокьула. Щвараб лъаялъе къимат лъей.	1			Гьум. 96-101 Куч1дул пасих1го ц1ализе лъазаризе. Хабаралъул къокъаб х1асил бицине лъазабизе.

-

18.	Операция. К1ух1алав ц1алдохъан. Чаландарил сапар.	Лъималазул г1умруялъул ва ишазул х1акъалъулъ харбал. Текстазул аслияб пикру загьир гьаби. Асаразул героял ва гьезие характеристика кьей. Щвараб лъаялъе къимат лъей.	1			Гьум. 102-110 Хабаразул къокъал х1асилалрицине лъазабизе.
19.	Адаб. Лъик1аб щайха малъич1еб? Бихьиназул х1алт1и.	Текстазул аслияб пикру загьир гьаби. Асаразул героял ва гьезие характеристика кьей. Щвараб лъаялъе къимат лъей.	1			Гьум. 111-116 Хабаразул къокъал х1асилалрицине лъазабизе.Кеч1 пасих1го ц1ализе.
20.	Ц1улал самолёт. Т1оцебесеб роржен. Бихьинчи Х1амзат. Вит1арав щив? Т1екъав щив? Учитель.	Лъималазул г1умруялъул ва ишазул х1акъалъулъ асарал. Текстазул аслияб пикру загьир гьаби. Асаразул героял ва гьезие характеристика кьей. Лъималазул г1умруялда жаниб учителас кколеб бак1. Щвараб лъаялъе къимат лъей.	1			Гьум. 117-122 Куч1дул пасих1го ц1ализе лъазаризе. Хабаразул къокъал х1асилал рицине лъазабизе.
21.	Хасалил г1анч1лъи. Хасел. Хасало х1орихъ. Херлъараб хасел. Лъималазе хасел хирияб буго. Талих1.	Темаялда лъураб ц1аралъулгун лъайхъвай гьаби. Темаялъулъ кьураб материал кинаб бук1ине кколебали цебеккунго бицин. Хасалил т1абиг1аталъул х1акъалъулъ харбал ва куч1дул.				Гьум. 124-131 Куч1дул пасих1го ц1ализе лъазаризе. Т1аса бищараб кеч1 рек1ехъе лъазабизе.

-

22.	Т1аде щвана Ц1ияб сон. Ц1ияб сон. Гьобол. Хинаб хасел.	Хасало лъималазул расандаби. Ц1алараб жоялда т1асан жиндирго пикру загьир гьаби. Тексталъулъ к1вар бугел яги аслиял раг1аби ва предложениял рихьизари. План г1уц1и. Кеч1 рек1ехъе лъазаби. Халкъияб ва литературияб маргьаялда гьоркьоб бугеб бат1алъи бихьизаби. Щвараб лъаялъе къимат лъей.	1			Гьум. 132-138 «Ц1ияб сон» рек1ехъе лъазабизе.

23.	Космонавтал. Г1азу балеб буго. К1иабилей эбел.	Космонавтал щал кколел? Гьезул махщалил аслияб мурад щиб? Лъималазул г1умруялда жаниб к1иабилей эбелалъул к1вар.	1			Гьум. 138-143 Хабаразул къокъал х1асилалрицине лъазабизе.Кеч1 пасих1го ц1ализе.
24.	Ва х1атуту, х1атуту. Бищунго к1удияб бечелъи. Ясазе ва васазе кинидахъ ах1улел. Сих1ираб чайка.	Темаялда лъураб ц1аралъулгун лъайхъвай гьаби. 3 абилеб классалъул ц1алдохъабазе мустах1икъал, харбал, куч1дул, кицаби, бицанк1аби	1			Гьум. 145-154 Х1айваназул яги х1анч1азул х1акъалъулъ бицанк1аби ургъизе.
25.	Бац1ги, церги, циги. Бах1арчияв вас.	Маргьабазул героял. Маргьабазул аслияб пикру. Маргьабазулъ ругел диалогал пасих1го ц1али. Щвараб лъаялъе къимат лъей.	1			Гьум. 154-159 Маргьабазул къокъал х1асилал рицине.

-

26.	Рагъ ва рекъел. Х1амаги г1анк1ги. Цадахъ рекъон бугеб лъик1. Хъант1иялъул балагь. Микки. Вацал.Эмен ва васал. Салам.	Темаялда лъураб ц1аралъулгун лъайхъвай гьаби. Ракълилаб г1умруялъул ва гьудуллъиялъул берцинлъи, гьайбатлъи беццун хъварал куч1дул ва харбал. Ракълие г1оло къеркьей. Асаразул жанрал рихьизари. Асаразул рух1ияб бечелъи бич1ч1и. Асаразул аслияб пикру загьир гьаби. Асаразул героял. Щвараб лъаялъе къимат лъей	1			Гьум. 161-170 Рикьарал асаразул къокъал х1асилал рицине лъазаризе.
27.	Ихдалил къо. Их. Ихдалил г1аламатал.Их. Т1абиг1аталъул байрам.	Темаялда лъураб ц1аралъулгун лъайхъвай гьаби. Ихдалил т1абиг1аталъул, гьелъул берцинлъиялъул, ихдалил х1алт1абазул х1акъалъулъ харбал ва куч1дул. Щвараб лъаялъе къимат лъей.	1			Гьум. 172-177 Куч1дул пасих1го ц1ализе лъазаризе. Т1аса бищараб кеч1 рек1ехъе лъазабизе. Хабаразул къокъал х1асилалрицине лъазаризе.

28.	Х1анч1и – ахазул гьудулзаби. Ихги бачун милъиршо… Эбелалъул байрам. Эбелалде. Кванда хадур. Т1оцесеб ц1ад.	Ихдалил хIакъалъулъ харбал, кучIдул, маргьаби, кицаби, абиял. Ихдалил тIабигIаталда кколеб хиса-басиязул хIакъалъулъ гара-чIвари. Щвараб лъаялъе къимат лъей.	1			Гьум. 178-185 Планалда рекъон къокъаб х1асил бицине.

-

29.	Лъарах1инч1. Ихдалил късо. Милъиршаби.	Ихдалил кицаби. Пасих1ал, рек1елъе рортулел мац1алъул алатал: дандекквеял, матафорал, эпитетал. Кеч1 рек1ехъе лъазаби. Хабар г1уц1и. Щвараб лъаялъе къимат лъей.	1			Гъум. 186-191 Хабаразул планалда рекъон къокъаб х1асил бицине.
30.	Школалъул паст1ан. Чадил кесек. Чед. Чурпа. Кубачияй. Ганч1ил устар Мусалав.	Темаялда лъураб ц1аралъулгун лъайхъвай гьаби. Зах1маталъул церехъабазул х1акъалъулъ куч1дул. Зах1маталъул баракат. Зах1маталда хурхарал кицаби, абиял. Ч1ах1ияз ва лъималаз гьарулел х1алт1абазул х1акъалъулъ гара-ч1вариял.	1			Гъум. 193-201 Суалазда рекъон жавабал кьезе х1адурлъизе. «Чед» рек1ехъе лъазабизе.
31.	Ихдал ахикь. Эбелалъул г1адлу. Бечелъи. Гъвет1ги васги.	Маг1арулазул устарзабазул х1акъалъулъ харбал. Кицабазул ва абиязул маг1на баян гьаби. Щвараб лъаялъе къимат кьей.	1			Гъум. 202-208 Хабаразул къокъаб х1асил бицине лъазабизе.
32.	Вехьасде. К1иго харицел. Маг1арулай. Ролъ барщун буго. Ч1ороло ва гьелъул т1анч1и. Гьат1ан късо.	Асаралъул хаслъи. Асаразул героязул ишалъул анализ гьаби. Асаралъулъ к1вар бугел предложениял рати. Асаразул жанрал ва гьезул хаслъи. План г1уц1и ва гьелда рекъон х1асил бицин.	1			Гъум. 208-214 Хабаразул планалда рекъон къокъаб х1асил бицине.

-

33.	Гьеб маялъул къоялъ. Бергьенлъиялъул къо – 9 Май. Саг1аду. Ват1ан. Аманат. Хвалчен.	Темаялда лъураб ц1аралъулгун лъайхъвай гьаби. Ва1Iаналъе г1оло рух1 кьурал бах1арзазул гьунарал ва лебаллъизагьир гьабулел асарал. Асаразул героязе къимат кьей.	1			Гьум. 216-225 Хабаразул планалда рекъон къокъаб х1асил бицине. Т1аса бищараб кеч1 рек1ехъе лъазабизе.
34.	Имам Шамил. Гъунисан чвахулеб лъарахъ г1енекке. Гьабигьанасул гьоболлъи. Х1ажимурадги чачанавги.Ираназул шагьги Г1алискандиги. Ват1аналъул х1акъалъулъ пикраби.	Ват1аналъе г1оло рух1 кьурал бах1арзазул гьунарал, г1аданлъи, лебаллъи, намусбац1ц1алъи загьиргьабулел къокъал харбал, куч1дул,маргьаби, биценал, кицаби. Г1алимзабазул, г1акъилзабазул хьвадач1вадиялъул бицунел асарал.	1			Гьум. 226-234 «Гъунисан чвахулеб лъарахъ г1енекке» рек1ехъе лъазабизе.